

vertelfestivaltwaalf

start
stadverhalenwandeling
vertelfestival2011
14 t/m 19 augustus

De schatkamer van de herinnering.

In het oude Minnebroeders klooster is het Regionaal Historisch Centrum Limburg gevestigd. In dit centrum wordt een schat aan verhalen op schrift en op foto bewaard. Enkele van die schatten hebben we, de stichting Vertelfestival, uit het archief gehaald en voorzien van een verhaal. Speels of ondeugend omgaan met de geschiedenis van de stadsverhalen is daarbij uitgangspunt. Loop op uw gemak door de stad en beleef Maastricht samen met uw kinderen of familie. Zo helpt u mee deze verhalen doorvertellen.

Bent u in het bezit van foto's of verhalen over Maastricht en haar inwoners en hebben ze bij u geen plek meer breng ze dan vooral naar het RHCL. Dan kunnen ze naar de schatkamer om uitgeleend of bestudeerd te worden door verhalenvertellers.

De route staat ook op:

www.vertelfestival.nl

Van 14 t/m 19 augustus is de route af te halen op het Vertelfestival in het M. Nolenspark en hier bij het RCHL.

downloaden: www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Gesjouw met Slevrouw

Het in Maastricht zeer bekende beeld van Onze Lieve Vrouw 'Sterre der Zee' dankt haar bestaan aan een Maastrichtse edelman uit 1470 die graag Minderbroeder wilde worden. Hij liet het beeld snijden en schonk het aan de Minderbroeders bij zijn intreden in het klooster aan de St. Pieterstraat.

Sinds 1903 staat het beeld in de kapel van de Basiliek van Onze Lieve Vrouw Tenhemelopneming en trekt daar dagelijks veel bezoekers die even een kaarsje opsteken. Door meerdere oorlogen en twisten heeft het genadebeeld door Maastricht en omgeving gereisd. Nog steeds is er een beetje twist van wie de Slevrouw nou eigenlijk is en waar ze behoort te worden vereerd. De mantel der liefde bedekt dit conflictje.

Bezettingen door diverse legers zorgden ervoor dat het genadebeeld regelmatig verhuisde om het te beschermen en te behouden voor Maastricht. Want het beeld trok al in de 16e eeuw jaarlijks rond de 20.000 bezoekers. Van de zusters Annunciaten in Wyck terug naar de Minderbroeders, van de ene kloosterorde naar de andere. In 1837 verhuisde het beeld naar de Basiliek van Onze Lieve Vrouw, in bruikleen gegeven door de Franciscanen.

Toen de Franciscanen zich in 1853 in hun nieuwe klooster aan de Tongerseweg kwamen vestigen, eisten zij het beeld weer terug. Helaas voor hen hadden ze de eigendomsakte niet meer en hield pastoor Raetsen van de Onze Lieve Vrouwe zich van de domme. De bisschop Paredis van Roermond wilde geen gedoe en vroeg de paters er geen zaak van te maken. Helemaal eens zijn ze het nooit echt geworden maar de Sterre der Zee kreeg zo een 'vaste' plek in de stad. Maar bij veel Maastrichtenaren had ze al een vaste plek, namelijk in hun hart.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Armelui's stront (poep)

De stank was op deze plek eertijds ondraaglijk.

De armenhuizen die hier in het Lang Grachtje tegen de stadsmuur gebouwd waren, hadden geen van allen een eigen toilet. De bewoners van deze straat hadden een gezamenlijk 'privaat', een houten poepdoos. 's Nachts kon je er geen hand voor ogen zien, met als gevolg dat de buurt bezaaid was met poep. Maastricht stonk een eeuw geleden. Overal lag troep. Veel straten hadden nog geen riool, maar een open goot in het midden van de straat. Afval werd rechtstreeks in de Jeker, de Maas, het Bassin of het kanaal Luik-Maastricht gekiept. De enorme rottingslucht in de stad werd gezien als een bedreiging voor de volksgezondheid. Toen bij een cholera-epidemie in 1866 een groot aantal slachtoffers vielen onder de arbeiders, realiseerde men zich niet dat vervuild drinkwater uit het Bassin of het kanaal de boosdoener was. Men dacht dat de besmetting door vervuilde lucht werd verspreid. Om een einde te maken aan de onhygiënische toestanden werd de 'inrigting van secreeten en secreetputten' verplicht.

In elke woning of elke achtertuin moest een 'huiske' aangelegd worden. Waar dit technisch niet mogelijk was, moest een "fosse mobile" worden gebruikt, een fecaliënton. Voor zes gulden per jaar werd de ton wekelijks door de gemeente gelegegd. De "stroonttonnes" hadden handvatten waar twee stokken doorheen gestoken konden worden; als een draagbaar werden ze dan naar de strontkar op straat gebracht.

De handel in fecaliën leverde de gemeente geld op, want met name de uitwerpselen van rijke lui hadden een hoog stikstofgehalte en die leverden dus eersteklas mest.

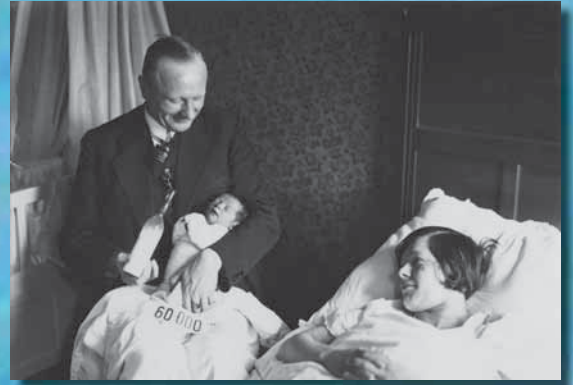
Meer weten: www.rhcl.nl

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Mam moet gaan “wèrke” (werken)

Al bijna honderd jaar schuilt achter de gevel van dit pand een kinderparadijs. De eerste crèche van Nederland vernoemd naar op 30 april 1909 geboren prinses Juliana.

Sinds 1913 bestaat crèche Juliana. De stichting Pro Infantibus, ‘voor het kind’, had al een paar jaar eerder een melkkeuken opgezet. De gezondheidstoestand van de zuigelingen in de stad was niet al te best, vooral bij de arbeiderskinderen. Voor een paar cent konden de moeders per week een fles gesteriliseerde melk kopen voor hun zuigelingen. Veel Maastrichtse vrouwen waren in die tijd werkzaam in fabrieken en zogenaamde hoeremoeders vingen in, vaak bedompte ruimtes, kinderen van andere vrouwen op zodat ze konden werken. De opvang van de kinderen was verre van optimaal. De stichting Pro Infantibus richtte daarom de eerste crèche van Nederland op, crèche Juliana. Voor 25 cent per week konden de werkende moeders hun kinderen naar de crèche brengen waar ze de kinderen in handen gaven van goede verzorgsters. Juiste voeding en passende hygiëne zorgden er voor dat de Maastrichtse kinderen gezond konden groeien en bloeien. Werkende vaders en moeders brengen ook nu nog hun kroost naar crèche Juliana. Nu niet meer voor de melk maar voor de bijzondere locatie want achter het pand ligt een prachtige stadstuin om in te ravotten.

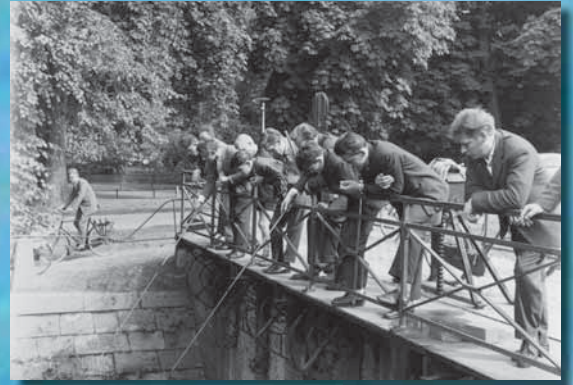
In 2013 viert de stichting MIK het honderdjarig bestaan van crèche Juliana.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

'Sjiete' (poepen) boven de rivier

De Jeker was vaak bron van veel welvaart en hulp bij belegering. Aan dit riviertje lagen de voor de stad zeer belangrijke molens. De Jeker zorgde voor water voor de leerlooierijen aan de Looiersstraat, waar de crèche lag. En bij belegeringen kon de Jeker gebruikt worden voor het onder water zetten van de laag gelegen gebieden. Vóór 1930 was de Jeker een van de visrijkste rivieren van Nederland. Door lozingen van de suikerbietenindustrie en rioolozingen kwam hier een eind aan.

Dit huis 'op den Eker' mag zeker niet gezien worden als een armeluihuis waar de stronttonnen buiten stonden. Nee, dit huis had stijl, het had zelfs een toilet! Niet zo'n modern toilet als we nu in huis hebben maar een houten plaat met een gat erin in een af te sluiten ruimte. De poeper kon daar op zijn gemak een grote boodschap doen die vervolgens met een plons in de Jeker viel. Het 'sjiethoes' hangt aan de zijkant van dit pand boven de Jeker. Opperuimd staat netjes dachten de rijke lui aan de Jeker, zich niet realiserend dat de visstand, het voedsel van de armen in de stad, langzaam uitstierf.

Of dat de reden is dat Maastricht op de vrijdagmarkt een grote vismarkt heeft is niet bekend, maar de markt is wel de moeite waard om te bezoeken.

Door het wegvallen van oude ambachten en de komst van riolering verloor de Jeker haar functie en is zij op veel plaatsen in de stad gedempt of aan het oog onttrokken.

Het Regionaal Historisch Centrum Limburg heeft een grote schat aan oude foto's van de oude Jeker.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

De achterkamertjes van Mestreech (Maastricht)

Maastricht is sinds het vertrek van Napoleon provinciale hoofdstad. Maar Maastricht zou Maastricht niet zijn als dat hier toch niet iet-
wat anders is als bij de Hollanders. Limburg heeft geen Commissaris der koningin maar een Gouverneur en geen provinciehuis maar
een Gouvernement. Het voormalige gouvernement ligt om de hoek. De cafés Ma van Sloun en de Tribunal waren geliefde plekken bij
de politici. Tijdens schorsingen en pauzes koos men niet voor provinciale koffie maar togen de - destijds vooral - heren, naar de ge-
noemde etablissementen om onder het genot van een versnapering het debat op aangename en wat informeler wijze voort te zetten.
Menig besluit is onder het genot van een glas bier beklonken om later in de statenzaal bekrachtigd te worden.

Precair blijft, Limburg heeft nooit officieel het Statenverdrag getekend. Nog steeds, zijn er enkelingen, die vinden dat Limburg nooit
in Hollandse handen had mogen komen maar dat we bij België gevoegd hadden moeten worden. Zijn we dan we toch een eigenwijs
volkje, die Limburgers toch.

En dan maar zingen:

Waar in 't bronsgroen eikenhout 't nachtegaaltje zingt;

Over 't malse korenveld 't lied des leeuwerik's klinkt;

Waar de hoorn des herders schalt langs der beekjes boord

Daar is mijn vaderland, Limburg dierbaar oord

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Gevreigel (geruzie) aan het Vredesplein

Het Hendrik van Veldekeplein heette tot 1934 Vredesplein. Was het wellicht te moeizaam om de vrede te handhaven op deze plek? Twee geloven op een kussen/plein?

De protestantse St. Janskerk (met rode toren) en de katholieke St. Servaasbasiliek delen nu dit plein 'vreedzaam'. Dat is niet altijd zo geweest immers protestanten en katholieken dat vraagt om 'gevreigel'. In 1566 werd de protestant Jan van den Bosch al opgepakt wegens het bezit van verboden Lutherse boekwerkjes. Door de vele belegeringen was Maastricht gewend aan Hollanders en hun eigenaardigheden. Hun geloof kreeg gewoon een plek in het katholieke zuiden. In 1566 kregen de protestanten zelfs een eigen vergaderruimte in de Matthiaskerk aan de Bosschstraat en sinds 1661 worden in deze voormalige katholieke St. Janskerk protestantse diensten gehouden. Door de twee herigheid van Maastricht (Spanjaarden en Hollanders) mochten katholieken en protestanten hun geloofshuizen behouden. Dat het daarmee pais en vree was is niet gezegd. Het werd katholieke kinderen verboden om met de protestante kinderen te spelen, over de vloer bij elkaar komen was eveneens uit den boze om maar te zwijgen over ontluikende liefdes, geen sprake van.

Of de naamsverandering van dit plein, naar de Dietse schrijver Hendrick van Veldeke het vreedzamer heeft gemaakt is niet te zeggen. Veldeke (1184), de eerste volkstalige schrijver die onze Lage Landen kennen, schreef het voor katholieke Maastricht bekende werk 'Het leven van St. Servaas'. Toch een beetje een katholieke naam voor dit plein met de rode toren?

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Commerce (handel) in de Struys

Café 'in den Ouden Vogelstruys' is een van de oudste kroegen van het land en gelegen aan de trots van Maastricht het Vrijthof. Vrijthof = Friethof = begraafplaats.

Het plein waar nu evenementen elkaar afwisselen was vroeger een stadsbegrafplaats. Toen in de jaren zestig door de grote opkomst van de auto men een ondergrondse parkeerplaats wilde aanleggen kwam het een en ander naar boven. Resten van een Romeinse weg, Romeinse bewoning en een vroegmiddeleeuwse begraafplaats. Overdag werden de overblijfselen van overleden Maastrichtenaren zorgvuldig verzameld en herbegraven op de begraafplaats aan de Tongerseweg. Maar s' nachts kwamen de amateur archeologen die ook wel een stukje geschiedenis op hun commode wilden hebben. In café 'in den Ouden Vogelstruys' ontstond een levendige handel, van onder de toonbank, in schedels. Voor vijftig gulden kon je hier een complete schedel kopen van een van je voorvaderen. Zo konden kroegbezoekers bij thuiskomst anatomische les aan hun kroost geven.

Neus = neus Oere = oren Ouge = ogen Moond = mond

Er kwam nachtbewaking van het 'look oppe Vriethof' die een einde maakte aan de handel.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Kepötsjes (condooms) van bij de Piele

Giel Hameleers was uitbater van het stempel- en naambordenwinkeltje, op deze plek, in de Platielstraat. Maar zijn bijnaam 'de Piele' geeft aan dat Giel meer verkocht dan stempels en geëmailleerde naamborden. Het was de tijd dat meneer pastoor nog de broek aan had en voorbehoedsmiddelen uit den boze ware. Rome was een grote tegenstander van geboortebepierking en als de 'zegen' kwam moest die ook maar als 'zegen' ontvangen worden. Giel begreep dat er handel zat in deze beperking. Giel had onder de toonbank zijn dozen met condoms staan. Je kon ze er gaan kopen maar hij bezorgde ook. Regelmatig liep zijn kleine neefje met een dichtgeniete bruine papierenzak naar een of ander afleveradres met de boodschap dat hij de bestelling alleen maar mocht afgeven aan de besteller en als die er niet was hij de bestelling mee terug moest nemen. Daarmee werd Giel de eerste dealer van Maastricht met zijn kleine neefje als runner.

Ook tijdens feestdagen, zoals carnaval, kon je bij 'de Piele' terecht maar dan vooral op straat of in de kroeg. Verkleed als Belgische gendarme struinde hij dan door de stad met in zijn broekzak snoepjes voor de meisjes en kepötsjes voor de jongens. En als je na het carnaval biechtte bij meneer pastoor kwam je weer van die zonde – nou ja zonde? - af. Heerlijk toch om katholiek te zijn.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Friture Juliana nein Reitz

Ondertussen lijkt deze kant van de Markt op een fast food boulevard. Daar waar vroeger bijzondere Maastrichtse kleine ondernemers hun nering dreven zitten nu dit soort zaken. Maar al lang gelden is deze trend, niet alleen aan de Markt, ingezet.

De zakenfamilie Reitz die een café/restaurant hadden kwamen op het idee om naar Belgisch voorbeeld een frituur te beginnen. Reitz is daarmee de eerste Frituur van Maastricht. De buurman de familie Haseleers zag het succes met lede ogen aan en besloot een paar jaar later ook zijn café om te bouwen tot frituur/restaurant. De concurrentie was hevig en in 1929 sloot Haseleers zijn deuren. De familie Reitz en zijn opvolgers houden het hoofd sinds 1909 nog steeds boven water ondanks de grote concurrentie van de fast food ketens aan deze kant van de Markt.

Rijen dik staan de mensen hier regelmatig in de 'rij van Reitz' voor een 'Friet met saijs' of iets anders. De 'saijs' of de saus van het Maastrichtse zuurvlees is gemaakt van rundvlees of paardenvlees en afgewerkt met bruine suiker en peperkoek. Iedere echte Maastrichte frituur heeft zo zijn eigen recept. Hier bij Reitz staat de ketel nog steeds op het grote fornuis en, dat heeft de buurman niet.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivalwaalf

stadverhalenwandeling

Tekenen bij noonk (oom) Funs

Alfons Olterdissen was een bekend Maastrichtenaar en veelzijdig kunstenaar. Hij schreef een aantal, in Maastricht zeer bekende, 'kemikke opera's'. Hij regisseerde een aantal keren de stoet van de Heiligdomsvaart en was groot stimulator van het Maastricht dialect. Maar Olterdissen had ook een groot maatschappelijk hart. Hij was opgeleid als leraar tekenen aan de kunstnijverheidsschool in Amsterdam en hij zag dat veel Maastrichtse jongeren zonder opleiding in de aardewerkindustrie werkten tegen een hongerloontje. Om die reden begon noonk Fons in dit voormalig kerkgebouw een tekenschool. Jongens en meisjes kregen teken- en schilderles zodat ze in de fabriek carrière konden maken als decorateur of plateelschilder en dat scheelde een flinke duit in het zakje. De Maastrichtse aardewerkindustrie heeft mede dankzij zijn teken- en schilderschool heel wat bijzondere decorateurs voortgebracht. En dat zijn school uiteindelijk een heuse kunstacademie zou worden heeft hij niet meer meegemaakt. Ter nagedachtenis aan hem en zijn inzet voor de taal en het volk van Mestreech staat in de Grote Looierstraat, tegenover crèche Juliana zijn standbeeld.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Wat sjaft (schaft) de pot

Je zou het nu niet meer zeggen maar tot na de Tweede Wereld oorlog was de omgeving rond café 't Pothuiske een van de armste buurten van Maastricht. In ieder huis woonden meerdere gezinnen. Vooral in de Stokstraat was het dringen. De oude krotten waren zeer brandgevaarlijk en de sanitaire voorzieningen een ramp. Vuur was niet toegestaan in de huizen dus als men behoefte had aan warm water of gloeiende kolen kocht men dat in 't Pothuiske. In bad gaan was dus geen simpele zaak. Hele families gingen, als gevolg daarvan, maar een keer per week in bad en dan ook nog allemaal in het zelfde water. De laatste had meestal pech omdat het water afgekoeld en vies was. Eten maken was eveneens een probleem in deze straat. Warme gloeiende kolen werden gekocht en per huis gebruikt om er eten op klaar te maken. Het Limburgse gezegde: 'wat sjaft der pot' = 'wat eten we vandaag' klonk regelmatig uit de monden van de bewoners, maar geen centen, geen kolen. De bewoners zijn in de jaren zeventig allemaal verhuist naar betere woningen en een vooruitziende gemeenteambtenaar heeft ervoor gezorgd dat de woonkazernes in de Stokstraat niet werden afgebroken maar gerestaureerd. In welke armoede de mensen hier vroeger geleefd hebben is bijna niet meer voor te stellen. Nu gaat de kraan open en stroomt het bad vol met warm water en de magnetron zorgt voor de warme hap.

De mensen die er vroeger gewoond hebben vonden het een buurt waar naastenliefde royaal aanwezig was en daar verlangen sommigen noch steeds naar terug.

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Roej (rode) Tina

Een echte rosse buurt heeft Maastricht niet gekend maar ik verzeker u dat de dames van plezier hun boterham goed verdiend hebben. De legers die telkenmale Maastricht belegerden evenals de pelgrims die al eeuwen, zeker eens in de zeven jaar, naar Maastricht kwamen voor een aflat tijdens de Servaasverering, zorgden voor klandizie. Laten we in de meest chique straat van Maastricht de schijn maar niet hoog houden. Ook in het katholieke zuiden waren de dames van plezier aanwezig. In begin van de vorige eeuw in de Stokstraat. Een van de bekendste was Roej (rode) Tina, een vrouw met een gouden hart. Tina kleedde de mannen letterlijk en figuurlijk uit en met de winst ondersteunde ze armlastige gezinnen in de armste straat van Maastricht. Voor kleren of om iets te eten, bij Tina kon je altijd aankloppen. Tina deed op haar manier aan sjariteit (naasteliefde) al is dat dubbelzinnig uit te leggen. De gegoede burgerij van Maastricht liep met een grote boog om de Stokstraat heen want daar wilde je niet gezien worden. In de jaren zeventig kwam een einde aan het louche bestaan van deze straat en werden veel huizen, meestal eigendom van huisjesmelkers, door de gemeente onteigend. Beetje bij beetje, huis voor huis, werd de Stokstraat opnieuw opgebouwd met resten van panden uit de binnenstad. Nu koketteren de dames langs de vele modezaken in de hoop dat manlief een mooi jurkje voor ze koopt.

www.vertelfestival.nl

vertelfestivaltwaalf

stadverhalenwandeling

Mèt wee? (met wie?)

Af en toe ergeren zich de 'nieuwe' Maastrichtenaren aan het gebruik van dialect in Maastricht. Bij het betalen in een winkel krijgen ze de vraag voorgelegd: 'e tuutsje debij?'. Dat de winkelbediende daarmee vraagt of ze een draagzak willen ontgaat hun volledig. De Maastrichtenaar is een Limburger die trots is op zijn taal. De Maastrichtse taal, natuurlijk de mooiste. Toen in Maastricht de wereld binnen stapte en er Hollanders kwamen wonen, moest de Maastrichtenaar zich tegen heug en meug een beetje aanpassen. Dat kost soms wat moeite. Zo ook in deze oude telefooncentrale. In de telefooncentrale moesten meisjes, met behulp van twee stekkers, verbindingen tot stand brengen. Zo konden mensen, via de telefoon, met elkaar in gesprek komen, nu bijna ondenkbaar. De meisjes moesten zich moeite doen om netjes Nederlands te spreken maar oh wee als ze een slechte dag hadden en er een 'Hollender' belde. Ze maakten er een sport van om 'd'n Hollender' het bloed onder zijn nagels halen. 'Mèt wee' klonk het dan in het Maastrichts om maar proberen 'd'n Hollender' Maastrichts te laten praten en net te doen alsof ze hem niet verstonden en op die manier het een tijdje rustig aan te doen. De komst van een Hollandse cheffin maakte einde aan dit Hollanders pesten in de oude telefooncentrale. Dus heb een beetje begrip als een winkelbediende u 'e tuutsje' wil aanbieden. De winkeljuf of winkelmeneer willen alleen benadrukken dat zij of hij trots is op de stad en haar taal want: De Mestreechter Taol is jammers de sjoenste taol vaan gans 't land.

www.vertelfestival.nl